

Վերջին Քայլերգը Մելգոնեան Կրթական Հաստատության Հիմնադրության 90ամեակին Առթիվ

ՎԱՐԳԱՆ ԹԱՇՃԵԱՆ

Մելգոնեանի մեր ուսանողության տարիներուն, Հաստատության ներքին կեանքի երաժշտական երեսը կը յատկանշուէր արտադասարանային երեք տարբեր գործունէութիւններով՝ երգչախումբ, նուագախումբ, փողերախումբ: Առաջինը՝ երկսեռ, միւս երկուքը՝ գրեթէ արական: Աշակերտներէն շատեր կամովին մաս կ'առնէին երեքին մէջ ալ, քանի որ փորձերու խաչաձեւում չկար: Պատճառով շատ պարզ: Երեք խումբերն ալ կը վայելէին դեկավարութիւնը նոյն անձին, որուն համբաւը արդէն իսկ փռուած էր Սփիւռքի տարածքին որպէս վաստակաւոր երգահան, ուսուցիչ, խմբավար:

Պրն. Վահան Պէտէլեան:

Քիչ չէ թիւը բոլոր այն երանելիներուն, որոնք անխոնջ այս մշակին շունչէն ու քրտինքէն օգտուեցան եւ իրենց ասպարէզը հիւսեցին գեղարուեստական այս մարզէն ներս: Մեզի՛ եւս վիճակուեցաւ իրեն աշակերտելու բախտը: Մելգոնեանի հողին վրայ, մեր կօշիկները դեռ փռուած չտեսած, նօթաներու նոր աշխարհ մը բացուեցաւ մեր առջեւ, մասամբ մեղմելով այրող կարօտը ա՛յ ծովեր անդին գտնուող մեր ծնողներուն: Գիշերօթիկի անմեղունակ ու անգիտակից այդ կեանքի լեցո՛ւն պահերէն եղան անոնք, երբեմն ֆութպոլէն ու փինկ-փոնկէն ա՛յ աւելի հաճելի:

Ջութակի, սրինգի, փողի եւ այլ գործիքներու հետ, ամէն մէկուս նախասիրութեան կամ կարողութեան համաձայն, Պրն. Պէտէլեանը երաժշտութեան այբուբէնը կը գետեղէր մեր ճղճիմ մատներուն վրայ, իր հմտութիւնը բաշխող օրինակելի համբերութեամբ ու բարութեամբ:

Շատ չանցած ատակ մեր շնորհները հրահրուած՝ անդամ կը դառնայինք նուագախումբերուն ու բեմ կը բարձրանայինք միամիտ պարծենկոտութեամբ: Քանի մը տարիէն արդէն «վարպետ» նուագողներ կը դառնայինք, երբ շրջանաւարտութեան վկայականները մեր ձեռքին, աղի արցունքներով հրաժեշտ կուտայինք մեր պաշտելի Հաստատութեան: Հէզ Պէտէլեանը կը մնար ետին թողուած գործիքներու միսիթարութեան մէջ, գերոյէն վերածելու նորեկները թրծելու անխուսափելի աշխատանքին: Նուիրեալ ուսուցիչի բարոյական պարտքն էր այդ, ոչ միայն մեր մեկնումէն զոյացած բացը թուարանօրէն զոցելու:

եւ նուագախումբը «ողջ» պահելու, այլեւ նո՛ր սերունդ մըն ալ աւելցնելու երաժշտական հակում ունեցող սաներու շարանին:

Մեր դասարանի տղաքս, բոլորն ալ առանց բացառութեան գործիք մը սորված ըլլալով, շատեր քանի մը տեսակ, արդէն իսկ հիմնած էինք «դասարանի նուագախումբ»ը: Տարի մը, բացառիկ երեւոյթ արդարեւ, գո՛ւտ դասարանային մեր ուժերով ներկայացուցինք հանդիսութիւն մը նուիրուած՝ Ալեքսանդր Սպէնդիարեանի կեանքին ու գործին: Նուագեցի՛նք, խմբերգեցի՛նք, մեներգեցի՛նք, բանախօսեցի՛նք: Ես սորված էի փողերու երկու տեսակները (cornet եւ horn), բայց յայտագիրի ինքնուրոյնութեան սիրոյն, Պրն. Պէտէլեանը ինծի վստահեցաւ նուագախումբի ղեկավարութիւնը եւ ինքն ալ վարէն դիտեց ու ծափահարեց...:

Երեք այս խումբերէն ամէնէն քաշողականը սակայն Հաստատութեան երգչախումբն էր, որուն փորձերը տեղի կ'ունենային աղջկանց շէնքի երաժշտութեան սենեակին մէջ: Տղայական չարանճիութիւն մը կը քշէր մեզ հոն, «արգիլեալ գօտի»ի այդ սահմանէն ներս, աղջիկներուն հետ աչք-աչքի, ժպիտ-ժպիտի փոխանակումներ կորզելու, խօսելու, խնդալու, կատակելու, «բլաթոնիք», անմեղ, բայց երբեմն ալ՝ չափազանց աղմկալի, հանդարտաբարոյ Պէտէլեանին համբերութիւնը պայթեցնելու աստիճան...: Է՛հ, ի՛նչ ընես, երբ զիրար տեսնելու ընկերային ա՛յլ առիթը, դասապահերու լրջութենէն դուրս՝ կեդրոնական լայն բակին ցանկապատերով անջատուող հեռաւորութեան վրայ, երեկոյեան ճամբու անբաւարար պահն էր...:

Ո՛վ կրնար երեւակայել, որ տարիներ ետք ժամանակի փոփոխութեան հետ, այդ ցանկապատերը պիտի վերանային եւ տղայ-աղջիկ թէ՛ պիտի ճեմէին, թէ՛ պիտի ճաշէին միասին, արդիական պայմաններու յարմարելու փորձով:

Ինչե՛ր չի յիշեցներ մեզի մագնիսական այդ սենեակը, իր սեւ երկու պատերով, որոնց երկայնքին նօթայի գիծերուն վրայ, երբ չգոյ էր դեռ բազմագրութեան մեքենան, Պրն. Պէտէլեանը օրեր առաջ, ի գին թելի ցաւերուն, տող առ տող ընդօրինակած կ'ըլլար նոր խմբերգի մը ամբողջական չորս ձայները՝ սոբրանօ, ալթօ, թէնոր եւ պաս: Երբ երգչախումբը հաւաքուէր սենեակին մէջ, աղջիկները առջեւը, տղաքը ետեւը, Պրն. Պէտէլեանը առոյգ, կայտառ, փութկոտ քայլերով մուտք կը գործէր դասարան, մէկ ձեռքին ջութակի տուփը եւ միւսին պայուսակը: Բոլորս ոտքի կ'ելլէինք, շարժական աթոռներու խլացուցիչ աղմուկով, բնագդական մեր յարգանքը արտայայտող «Բարե՛ւ Պարոն» խմբերգով:

Համակրելի մարդ էր Պրն. Պէտէլեանը: «Պապայակա՛ն», անո՛յշ, ազնի՛ւ, կարգ մը ուսուցիչներու, յատկապէս հերթապահներու խիստ վերաբերումը մեղմող տեսակէն, սփոփարար նոր թթուածին սրսկելով գիշերօթիկի մեր հոգեբանութեան եւ տրամադրութեան վրայ: Տուփը եւ պայուսակը կը դներ

սեղանին վրայ, մեկուն մեջէն կը հանէր նշանաւոր իր ջութակն ու աղեղը, միւսէն՝ իր նօթատետրերը: Թաւշանման փոքր լաթը ձախ ուսին եւ կզակին մէջտեղը տեղաւորելէ ետք, նոր խմբերգին եղանակը ջութակով ծայրէ ի ծայր կը նուագէր: Յետոյ գործիքը կը դնէր արմուկին տակ եւ շրթները կտրցնելով մեղմօրէն կ'երգէր խմբերգին բո՛ւն եղանակը, ընդհանրապէս ստրբանօներուն մասը, անսեթեւե՛թ, պա՛րզ, մաքուր մթնոլորտ մը սփռելով դասարանին մէջ: Այսպէսով կը սկսէր խմբերգի ուսուցման արարողութիւնը, յամառ կրկնութիւններով, մինչեւ որ կարգը գար միւս ձայներուն: Անկարելի էր երկրորդ էջը անցնիլ, առանց իւրացնելու եւ կատարելագործելու առաջին մասը, Պէտէլեանի բժախնդրութիւնը գոհացնելու չափ:

Պահը կը վերջանար արդէն եւ անհամբեր կը խուժէինք դուրս, այս անգամ ֆութպոլի դաշտին վրայ «ձիգ տալ»ու, «Շուշօ»ն ու «Պնինկօ»ն...: Երբեմն անհամ բառերով խառն... կօլ մը կերած ըլլալու կամ փախցնելու պարագային:

Այս խումբին ալ ճակատագիրը ետ չէր մնար նուագախումբէն, երբ մեծերու մեկնումէն ետք, նորեկներուն առջեւ կը բացուէր պարպուած աթոռները գրաւելու առիթը՝ պայմանաւ, որ անոնք ունենային ե՛ւ լա՛ւ ձայն եւ լա՛ւ ականջ...:

Երգչախումբի փորձերը գլխաւորաբար կը ձգտէին յաջողութեամբ պսակել տարուան եգրափակիչ ձեռնարկը, աւանդութիւն դարձած «Տարեկան Համերգ»ը, հայ եւ օտար հասարակութեան, երբեմն մինչեւ իսկ Բրիտանիոյ կառավարիչի ներկայութեան: Սրահը կը յորդէր համակիրներու հաւատարիմ եւ անհամբեր բազմութեամբ: Պէտէլեանը երբ բեմ ելլէր, իրե՛ն կը կապէր սրահը, իր սուր ըմբռնողութենէն բխող վարպետութեամբ, հոգիներուն հետ խօսելու եւ զանոնք թրթռացնելու առանձնայատկութեամբ, հայ երգի անդաստանը հրամցնող իր նուրբ մատներուն կախարդական շարժումներով: «Պրաւօ՛», «պի՛զ» կը տեղային չորս անկիւններէն, մէն մի խմբերգի աւարտին, խո՛ւմբի մը, որուն անդամները տակաւին 13-էն 18 տարեկան, իրենց կեանքի մատողաջ գարունը կ'ապրէին, երգեցողութեան ծիլ ու բողբոջ դասարանին մէջ...:

Հարկաւ մինչ մենք կղզիի մէջ կղզիացած մեր կեանքով սեփական մեր աշխարհը ունէինք, անգիտակից ու անտարբեր դուրսի եղելութիւններուն, Կիպրոսը անդին՝ 50-ական թուականներու կէտերուն, քաղաքական իր ամենէն տագնապալի օրերը կ'ապրէր, բրիտանացիներու դէմ յոյն կիպրական ԷՕԶԱ գաղտնի կազմակերպութեան ազատագրական պայքարէն ստեղծուած՝ ընդհանուր խառնաշփոթութեան եւ անապահովութեան մէջ: Կղզին կ'եռար ու կը մխար, ամենօրեայ աշակերտական ցոյցերով, բողբոջներով, ոստիկանական միջոցառումներով, ահաբեկչութիւններով, ձերբակալութիւններով, ժողովուրդը մխրճելով յոռետեսութեան եւ ահ ու սարսափի մէջ:

Մեր աւարտական տարին՝ 1959-ին, Պրն. Պէտէլեանը օր մըն ալ երբ դասարան եկաւ, փորձը չսկսած սա անակնկալ յայտարարութիւնը կատարեց:

– Ձեզի կարելոր լուր մը պիտի տամ: Ուրեմն Կիպրոսի Անկախութեան հիմնադրութեան արարողութեան, Կառավարիչի Տան մէջ, հրաւիրուած ենք երգելու “God Save the Queen” քայլերգը պաշտօնապէս, վերջին անգամ ըլլալով կղզիէն ներս, մի քանի խմբերգներէ ետք: Ասիկա մեծ պատիւ մըն է մեզի համար, թէ՛ Մելգոնեանին, թէ՛ գաղութին եւ թէ՛ հայերուս համար: Հպարտ եմ, հպարտ եմ: Ջանա՛նք մեր լաւագոյնը ընել, արդարացնելու համար այս հրաւերը...: Ձեզ տեսնեմ...:

Որքան տեղին էր Պէտէլեանի այս հաստատումը, երբ անտարակոյս, տրամաբանօրէն, այս հրաւերը դիւրաւ կրնար ուղղուած ըլլալ այլ հասցէի, կա՛մ անգլիական եւ կա՛մ ալ տեղական երգչախումբի մը:

Հարկաւ այս քայլերգը նորութիւն մը չէր մեզի համար: Միշտ կ’երգէինք ձեռնարկներու աւարտին, որպէս պետական քայլերգ, քանի որ Կիպրոս կղզին տակաւին կը գտնուէր բրիտանական տիրապետութեան տակ եւ անոր երգեցողութիւնը բնական պահանջք ու պարտադրանք կ’ենթադրէր ամէնուրեք:

Անսովոր խանդավառութիւն մը կլանեց մեզ: Կառավարիչի Տունը (այժմ Կիպրոսի Նախագահական պալատ), անհասանելի վայր մը կը նկատուէր մեզի համար: Անոր պատկերը սեւ ճերմակ, տեղական թերթերու մէջ կը տեսնէինք յաճախ, կառավարիչ Sir Hugh Foot-ը պաշտօնական մարդոց հետ, բայց մեր երեւակայութեան սահմաններէն դուրս կը մնար մեր ալ կարգին, օր մը շնչելու անոր սուղ օդը, ճարտարապետական իր գեղեցիկ կառոյցին տակ:

Հասաւ պատմական օրը: Օրուան գլխաւոր լուրն էր: Տարիներ տեւող խլրտումներէ ետք, կողմերու միջեւ գոյացած համաձայնութեամբ Կիպրոս կը դառնար անկախ պետութիւն, բրիտանական դրօշը իր տեղը կու տար նորաստեղծ Հանրապետութեան դրօշին եւ Մելգոնեանի երգչախումբը իր վկայութիւնն ու ձայնը կը միացնէր պատմական արարողութեան...:

Նիկոսիոյ նեղ փողոցներէն պարտապանաց “Bedford” օթօպիւսներու մէջ թխմուած՝ Պալատ բարձրացող ոլոր մոլոր ծառուղիին վրայ, լայնաբաց մեր աչքերը նեղիկ պատուհաններէն կը հետախուզէին դուրսի անգլիական մաքրութիւնն ու կարգապահութիւնը, բնութեան գեղեցկութեան հետ հիացում արթելով բոլորիս: Քիչ մը կանուխ հասանք հոն, վայրին ընտելանալու եւ վերջին փորձ մը կատարելու համար: Պատշաճօրէն դիմաւորուեցանք եւ առաջնորդուեցանք պալատին վերնայարկը, գմբէթի կից փոքր պատշգամբ, ուրկէ կ’երեւէին յետնամասի ընդարձակ պարտէզները, մարգագետինը եւ կամարածեւ սիւները:

Արարողությունը եւ ընդունելությունը բացօթեայ ըլլալուն, նշմարելի էին պաշտօնական հիւրերը: Հոն առաջին անգամ ըլլալով տեսանք Մակարիոս Արքեպիսկոպոսը, որ պետութեան դէկը ձեռք պիտի առնէր որպէս առաջին նախագահ եւ Կիպրացի թուրք դէկավարը՝ Տօրթ. Ֆազլլ Բիւշիքը, որ կը դառնար փոխ-նախագահ: Օրուան ճաշերէն ետք երբ կարգը մեզի եկաւ, պալատի բարձունքէն սկսանք բարձրաձայն հնչել դարեր ճեղքած երգը, շինականին սիրտի տրոփը շեփորող մեր գանձերը, անմահն Կոմիտասի «Հորովել»ը, մեծանուն Կանաչեանի «Տալիօ»ն եւ ժողովրդական «Հոպինա»ն, որուն արական մենակատարումը տրուած էր ինձի...: Կարծես «Ձայն մըն էր, որ կը հնչէր Էրզրումի հայոց լեռներէն»...: Վարէն ժողովուրդին ելեկտրականացած նայուածքները քաշելով դէպի վեր, քար լռութեան եւ կեդրոնացումի մէջ: Հէնտըրի “Hallelujah”-ն շեփորելէն եւ երկարատեւ ծափերէն ետք, կարգը եկաւ դրօշի արարողութեան ու քայլերգին...:

Վերջին քայլերգը...:

Ո՛հ, ինչ յուզում եւ ապրում դրինք մեր մեկնաբանութեան մէջ: Կարծէք մեր ազգային քայլերգը ըլլար ատիկա:

Նիկոսիոյ աստղածորան գիշերուան քնքոյշ գեփիւռին թեւատուր, անոր սօսափիւնին հետ “God Save the Queen”-ին մէն մի բառը, “Send her victorious, happy and glorious”... տարտղնուեցան հոս ու հոն, ներկաներուն հոգիներէն մինչեւ պարտէզի աննշան քարին ու բոյսին վրայ մաղելու օրուան խորհուրդը: Մինչ բրիտանական դրօշը յամրօրէն կը սահէր վար, հրաժեշտ տալով պալատին, տարիներու ծածանումէն ետք:

– Ապրի՛ք, ապրի՛ք... շնջաց Պէտէլեանը, յայտնապէս գոհացած:

Մեր առաքելությունը աւարտած՝ մեզ առաջնորդեցին վերնայարկի ընդարձակ մէկ սենեակը, որուն կեդրոնը յայնաստարած սեղանի մը վրայ ճոխ ուտելիքներու շարանը ապացոյց էր գործնական գնահատանքի: Հրաւիրեցին մեզ ընտրելու եւ ճաշակելու ինչ որ կ’ուզէինք, որքան որ կրնայինք: Անչկոտ ու քաղաքավար՝ զգուշացանք յարձակում գործել սեղանին վրայ, ինչ որ սովորաբար եւ «սովահար» տեղի կ’ունենար Հաստատութեան ճաշարանին մէջ, օրուան դասերէն կամ խաղերէն ետք:

Շատ չանցած ներս մտան կառավարիչը՝ Sir Hugh Foot-ը եւ իր տիկինը: Մեծ եղաւ իրենց զարմանքը երբ նկատեցին մեր ձեռքերուն պարապությունը: Տէր եւ տիկին մէկական լեցուն ափսէ վերցնելով սեղանէն, սկսան մէկ առ մէկ մեզի սպասարկել “please, help yourselves”, “thank you” կրկնելով շարունակ: Ի՛նչ գեղեցիկ առաքինություն է համեստությունը, որքան շնորհալի, նոյնքան յարգելի՝ մարդկային յարաբերություններու բնականութեան եւ բանականութեան սիրոյն...:

Ոչ միայն հայ երգը անգամ մը եւս թնդաց օտար հասարակութեան առջեւ, պատմական այդ արարողութեան, ոչ միայն հայկական երգչախումբի մը վստահուեցաւ «վերջին քայլերգ»ի երգեցողութիւնը, ոչ միայն երկիրին բարձրագոյն անձնաւորութիւնը՝ Կառավարիչը, արիւնքի ձեռքին մեզի պատուեց ու բարձրացուց, այլեւ անգամ մը եւս մեր մէջ նորոգուեցաւ հայ ծնած ըլլալու հպարտութիւնը եւ մեր պաշտելի Բարերարներու հոգիները ցնծացին, իրենց մեծ տեսլականի իրականացման ճամբուն վրայ:

Տեղին է նշել, թէ առաջին անգամը չէր, որ հայերը կը փայլէին Կիպրոսի մէջ: Տարիներով միշտ լաւագոյններէն եղած են եթէ ոչ առաջինը՝ արհեստներու մէջ, առեւտուրի եւ վաճառականութեան մէջ, երաժշտութեան մէջ, մարզականի մէջ, բայց ժամանակի սահանքին հետ եւ մրցակցութեան անգութ ցանցին մէջ, արիստ, շատ, շատ բան փոխուեցաւ կացութենէն ու մեր ձեռքէն մէկիկ մէկիկ սկսան հեռանալ այդ բոլորը:

Հիմա անցած են յիսուն եւ աւելի տարիներ այդ օրէն: Ամէն անգամ, որ առիթով մը կը գտնուիմ նախագահական պալատին պարտէզը, նայուածքս բնագոյնաբար կ'ուղղեմ այդ պատշգամին, կը թեւածեմ յիշողութեանս հետ, յուզումով կը մտաբերեմ ճայնակիցներս, օթօպիւսը, սեղանը, արիստէն... ասպա կը նայիմ աւելի վեր, դէպի երկինք եւ անջրպետի անսահմանութեան մէջ, կը փնտռեմ սրբադէմքը մեր սիրելի խմբավարին, անգուգական Վահան Պետէլեանին, քաղցր ժպիտը երեսին, բարակ ձողիկը ձեռքին եւ անբաժան ջութակը ուսին... :

14 Փետրուար 2016

Նիկոսիա

ՄԿՀ-ի երգչախումբը 1957-ի Ամավերջի հանդէսին օրը
Խմբավար Պրն. Վ. Պետէլեան բեմին վրայ
Բեմէն վար, կեղորոնը նստած տնօրէն Բիւզանդ Եղիայեան

ՄԿՀ-ի նուագախումբը խմբավար Պրն. Վ. Պետելեանի ձողիկին տակ, 1958